

Nederland is geen Eiland

Analyse Verkiezingsprogramma's 2025

**Samen
Werkt.**

Nederland is geen eiland: wat vinden politieke partijen?

Analyse van de verkiezingsprogramma's

26 september 2025

In verkiezingstijd gaat de aandacht van kiezers vooral uit naar binnenlandse thema's. Uit de meest recente Ipsos-peiling¹ blijkt dat wonen (46%) en immigratie en asiel (36%) bovenaan de lijst van zorgen staan, terwijl internationale onderwerpen aanzienlijk minder vaak worden genoemd.

In de Troonrede werd wel gewezen op *"grote internationale veranderingen en razendsnelle geopolitieke ontwikkelingen"*, maar de nadruk lag vooral op defensie en de oorlogen in Oekraïne en Gaza. Waar eerdere troonredes het belang van internationale samenwerking regelmatig benadrukten, was dat dit jaar nauwelijks terug te horen.

Internationale samenwerking krijgt in verkiezingscampagnes en debatten doorgaans weinig aandacht. Toch hebben de keuzes die partijen maken over het budget voor ontwikkelingssamenwerking, de manier waarop ontwikkelingsgeld wordt besteed en de ruimte voor maatschappelijke organisaties wereldwijd grote gevolgen.

Nederland stond decennialang bekend als een betrouwbare donor, met een ontwikkelingsbudget dat gekoppeld was aan de stand van de economie. In de afgelopen jaren is dat beeld veranderd door politieke keuzes en verschuivende prioriteiten. Daarmee komt bij deze verkiezingen opnieuw de vraag op of Nederland de internationale norm van 0,7% Bruto Nationaal Inkomen (bni) voor ontwikkelingssamenwerking zal nastreven.

Nederland is geen eiland en kan zich niet afsluiten voor internationale vraagstukken. Internationale solidariteit is een strategische noodzaak, en investeren in ontwikkelingssamenwerking blijft daarbij essentieel. Bovendien zijn de thema's die nu wel hoog op de agenda staan onlosmakelijk verbonden met ontwikkelingen elders in de wereld.

Juist omdat buitenlandse thema's vaak onderbelicht blijven in het verkiezingsdebat, is het belangrijk scherp te kijken naar wat partijen er wél over opschrijven. Deze analyse brengt dat in kaart en laat zien welke keuzes politieke partijen maken op het gebied van ontwikkelingssamenwerking.

¹ Ipsos I&O-zetelpeiling: CDA voegt zich bij de top twee. Bron: <https://www.ipsos-publiek.nl/actueel/ipsos-io-zetelpeiling-cda-voegt-zich-bij-top-twee/>

Analyse Verkiezingsprogramma's

Hieronder staan de scores van 17 partijen op drie onderdelen:

- **Budget:** een volwaardig en stabiel budget voor ontwikkelingssamenwerking (OS),
- **Kwaliteit:** het doelgericht inzetten van ontwikkelingsgeld, en
- **MMV:** de mate van steun of ruimte voor het maatschappelijk middenveld.

Eerst lichten we toe wat de verschillende kleuren in het schema betekenen, vervolgens bespreken we per partij de kleur code -rood, oranje, groen of grijs- en wat deze aangeeft.

Overzicht

	Volwaardig Ontwikkelingsbudget	Gebruik Ontwikkelingsgeld	Maatschappelijk Middenveld
PVV	●	●	●
GroenLinks/ PvdA	●	●	●
CDA	●	●	●
VVD	●	●	●
JA21	●	●	●
D66	●	●	●
SP	●	●	●
FVD	●	●	●
BBB	●	●	●
DENK	●	●	●
PvdD	●	●	●
SGP	●	●	●
Volt	●	●	●
ChristenUnie	●	●	●
50PLUS	●	●	●
NSC	●	●	●
BVNL	●	●	●

Thema's en kleuren

Betrouwbaar en Stabiel Ontwikkelingsbudget

Als Nederland een betrouwbare partner wil zijn in internationale samenwerking is het van belang dat we ons houden aan (internationale) afspraken. Zo heeft Nederland zich sinds 1975 gecommitteerd aan de OESO DAC afspraak om 0,7% van het BNI uit te geven aan ontwikkelingssamenwerking, net als veel andere Westerse landen. Daarnaast is een stabiel budget belangrijk voor goede samenwerkingen en lange termijn afspraken. De afgelopen jaren bleek het ontwikkelingsbudget plots flink kleiner toen de asieltoerekening berekend werd aan het eind van het jaar, dat is onwenselijk voor lange termijn afspraken.

- Aandacht voor al deze punten:
 - Ontwikkelingsbudget moet 0,7% van het BNI zijn, conform de afspraken van de OESO waaraan Nederland zich gecommitteerd heeft.
 - Maximering van toerekening van de eerstejaarsopvang aan het ODA-budget.
- Benoemt slechts 1 van de twee punten
- Het programma wil flink bezuinigen op ontwikkelingssamenwerking, of het zelfs volledig afschaffen.
- Ontwikkelingssamenwerking wordt in het programma niet genoemd.

Gebruik ontwikkelingsgeld waarvoor het bedoeld is “goed budget”

- Ontwikkelingssamenwerking heeft als kerndoel het bevorderen van duurzame ontwikkeling wereldwijd. Er is aandacht voor mensenrechten en er wordt benoemd dat OS de meest kwetsbare groepen ook moet kunnen bereiken.
- Naast bovenstaande wordt er ook benoemd dat ontwikkelingssamenwerking migratie zou kunnen beperken of altijd ook winstgevend moet zijn voor het Nederlands bedrijfsleven.
- Ontwikkelingssamenwerking mag alleen als doel hebben dat er voordelen of winst in zit voor het Nederlands bedrijfsleven of leiden tot minder migratie. Duurzame ontwikkeling komt bij de invulling niet aan bod. (Of het programma wil flink bezuinigen op ontwikkelingssamenwerking, of het zelfs volledig afschaffen.)
Ontwikkelingssamenwerking wordt in het programma niet genoemd.

Steun of ruimte voor maatschappelijk middenveld

- Het belang van het maatschappelijk middenveld is duidelijk geformuleerd. Zowel maatschappelijke organisaties wereldwijd, als in de uitvoering van het Nederlands ontwikkelingsbeleid. Termen al maatschappelijk middenveld, mensenrechtenverdedigers, activisten worden benoemd als belangrijke actoren in een democratie.
- Het maatschappelijk middenveld wordt wel benoemd als relevante actor, maar er worden voorwaarden aangesteld. Of ze benoemen het maatschappelijk middenveld slechts in 1

van de twee contexten (dus alleen ontwikkeling/buitenland beleid of alleen demonstratierecht)

- Er worden maatregelen voorgesteld die maatschappelijke ruimte inperken. Denk hierbij aan het demonstratierecht, het recht om te procederen tegen de overheid enz. Er wordt vermeld dat het maatschappelijk middenveld problematisch is of dat bepaalde stromingen zich niet zouden mogen uitspreken.
- Dit onderwerp komt niet aan bod.

Toelichting per partij

Onderstaande analyse is uitsluitend gebaseerd op de verkiezingsprogramma's die door de partijen zelf gepubliceerd zijn. Tweede Kamer standpunten of stemmingen zijn in deze analyse niet opgenomen. Deze stemhulp biedt slechts een indicatie van standpunten en beknopt overzicht. Dat maakt dit document een handige tool om jezelf de oriënteren. Om de context van deze standpunten te begrijpen, en kennis te nemen van wat de partijen op andere beleidsterreinen willen, raden wij u aan zelf de partijprogramma's te lezen.

PVV

De PVV pleit voor een volledige stopzetting van ontwikkelingshulp (p.30). De partij is van mening dat miljarden worden verspild aan onder andere Afrika en Oekraïne (p.39). De PVV wil de Minister voor Ontwikkelingshulp afschaffen (p.31). In plaats van geld te besteden aan OS, moet het geld worden gebruikt voor de Nederlanders, hun portemonnee en hun welzijn (p.3-4). De partij stelt dat Nederland geen vrijplaats is voor wie de regels overtreedt, en hulp aan illegalen strafbaar moet zijn (p.8). Ze willen ordeverstorende demonstraties verbieden (p.11) en de Algemene Bestuursdienst afschaffen (p.28).

GroenLinks-PvdA

GroenLinks-PvdA wil dat Nederland minstens 0,7% van het bni uitgeeft aan ontwikkelingssamenwerking. Uitgaven voor klimaatfinanciering en herstel van ecosystemen komen daar bovenop en het budget wordt losgekoppeld van de asielkosten (p. 94). Ontwikkelingssamenwerking staat in het teken van armoedebestrijding, klimaatrechtvaardigheid en duurzame ontwikkeling. De partij wil daarbij sterker uitgaan van de behoeften van landen zelf en niet alleen met regeringen, maar ook met het maatschappelijk middenveld in gesprek gaan en kwetsbare groepen een stem geven (p. 96). Er wordt niet gesteld dat OS primair moet dienen om migratie te beperken of winst voor Nederland te genereren. Het maatschappelijk middenveld wordt expliciet genoemd: GroenLinks-PvdA wil in OS niet alleen regeringen betrekken, maar juist ook het maatschappelijk middenveld, ngo's, vakbonden en journalisten wereldwijd (p. 87). Daarnaast benadrukt de partij steun voor mensenrechten, activisten en minderheden, en het belang van het demonstratierecht (p. 116).

CDA

Het CDA streeft ernaar om in fasen terug te gaan naar de internationale norm van 0,7% van het BNI voor het budget voor OS (p.80). Om dit budget stabiel en betrouwbaar te houden, wordt de toerekening van de opvang van eerstejaars asielzoekers gemaximeerd tot 10 procent van het ontwikkelingsbudget (p.80). De investeringen in OS, vrede, veiligheid en recht versterken elkaar. Het kerndoel van OS is het bestrijden van armoede en het bevorderen van welvaart en stabiliteit (p.80). De partij ondersteunt lokale gemeenschappen, met speciale aandacht voor de rol en rechten van vrouwen, het bevorderen van voedselproductie, het versterken van de gezondheidszorg, onderwijs, vrijheid van religie en leefbaar loon (p.80). Het CDA benadrukt dat samenwerking met maatschappelijke organisaties, zoals de Dutch Relief Alliance, nodig is voor de meest effectieve besteding van de middelen (p.80). Verder onderstreept het CDA het belang van kerken, moskeeën en andere geloofsgemeenschappen als een bron van zingeving, verbondenheid en zorg voor elkaar (p.11).

VVD

In hun partijprogramma geeft de VVD aan meer geld uit te willen geven aan defensie, en nadrukkelijk minder aan ontwikkelingssamenwerking (p. 43). Het budget dat over blijft is voornamelijk voor noodhulp, de VN en opvang in de regio. Net als alle andere uitgaven in het buitenlandbeleid moet dit budget het strategisch belang van Nederland dienen (p. 38). Daarnaast is een doel van ontwikkelingssamenwerking voor de VVD migratiebeheersing, en wordt de steun voorwaardelijk: landen die niet werken aan terugkeer van asielzoekers ontvangen geen geld meer (p. 43). In Europees verband wil de VVD inzetten op de Global Gateway-strategie, en daarmee kansen creëren voor ondernemers (p. 43). Wat betreft het maatschappelijk middenveld moeten deze organisaties op eigen benen kunnen staan. In het hoofdstuk rechtstaat komt het maatschappelijk middenveld niet aan bod (p. 51 - ..).

JA21

JA21 wil het budget voor OS beperken en zich richten op onpartijdige humanitaire hulp (p.57). Ze pleiten ook voor het realiseren van opvang in de regio (p.57). De partij stelt dat ontwikkelingslanden meer baat hebben bij handelsbanden dan bij financiële injecties (p.57). JA21 wil dat proceskosten van zaken tegen criminele asielzoekers betaald worden uit het budget voor ontwikkelingshulp voor de betreffende landen (p.10). Wat het maatschappelijk middenveld betreft, stelt JA21 dat belangenorganisaties alleen in recht mogen opkomen voor de concrete, particuliere groepsbelangen van hun specifieke achterban (p.20). Ze pleiten voor de aanpassing van artikel 3:305a van het Burgerlijk Wetboek en artikel 1:2 van de Algemene wet bestuursrecht, om niet meer te procederen in het 'algemeen belang' (p.20).

D66

D66 wil een significante stap zetten naar het herstel van het ontwikkelingsbudget naar 0,7% van het BNI (p. 80). De partij ziet kans voor vernieuwing van internationale samenwerking om zo langdurige investeringen en sterke impact mogelijk te maken (p. 80). D66 schenkt in de

internationale samenwerking specifieke aandacht aan de rol en rechten van vrouwen (p. 80). De partij is van mening dat de internationale rechtsorde te allen tijde verdedigd moet worden (p. 9). Binnen de samenleving wil D66 actief burgerschap versterken en faciliteert en stimuleert zij vrijwilligerswerk (p. 11). Ze streven naar een volwaardige bibliotheek in elke buurt die optreedt als ontmoetingsplek en sociale functie (p. 16).

SP

De SP wil dat Nederland minstens 0,7% van het bni uitgeeft aan ontwikkelingssamenwerking (p. 24). Ontwikkelingsgeld moet volgens de SP ten goede komen aan democratisering en vredesopbouw, de werkende klasse, mensen- en vrouwenrechten, onderwijs, zorg, infrastructuur en een eerlijke economie. Ook noodhulp en humanitaire hulp worden expliciet gesteund (p. 24–25). Er is geen nadruk op winst voor Nederland of migratiebeperking als doel. Het maatschappelijk middenveld krijgt nadrukkelijk steun: de SP wil humanitaire hulpverleners beschermen en stelt dat het demonstratierecht deel uitmaakt van het fundament van de democratie. Ze verzetten zich tegen beperkingen en pleiten voor bescherming van vreedzame demonstraties (p. 53).

FvD

In het verkiezingsprogramma van FvD wordt ontwikkelingssamenwerking niet genoemd. Er zijn ook geen voorstellen voor een stabiel budget, de besteding van ontwikkelingsgeld of de rol van maatschappelijke organisaties wereldwijd.

BBB

BBB wil het OS-budget vaststellen op het gemiddelde van de EU-lidstaten (lager dan de internationale norm van 0,7%) en laat asielkosten, EU-bijdragen en steun aan Oekraïne meetellen als ODA (p. 121–122). Ontwikkelingssamenwerking moet volgens BBB bijdragen aan Nederlandse doelen zoals migratiereductie, grondstoffenvoorziening en bilaterale relaties, naast hulp bij lokale problemen (p. 121–122). Daarmee staat het nationale belang vaak voorop en duurzame ontwikkeling niet altijd centraal. Het maatschappelijk middenveld wordt in het programma niet genoemd. Er is geen aandacht voor NGO's, mensenrechtenverdedigers of bescherming van maatschappelijke ruimte.

DENK

De bezuinigingen op Ontwikkelingssamenwerking wil DENK in hun partijprogramma terugdraaien (p. 49). Ze pleiten voor een herstel van de BNI-koppeling en zijn tegen de financiering van asielopvang met het ontwikkelingssamenwerkingsbudget (ODA) (p. 49). Ze benadrukken dat het doel van ODA armoedebestrijding en mondiale stabiliteit is, en zetten in op eerlijk handelsbeleid dat uitgaat van mensenrechten. In het kader van internationale samenwerking komen maatschappelijke organisaties niet aan bod. Wel wil DENK de wet Toezicht op Maatschappelijke Organisaties intrekken (p.14).

Partij voor de Dieren

De PvdD streeft naar een budget voor ontwikkelingssamenwerking van minimaal 1% van ons BNI (p. 131). Tevens wordt niets van dit geld aangewend voor migratie- en asielbeleid in Nederland. Zo wordt er ingezet op een stabiel en betrouwbaar budget. Het verkiezingsprogramma is ook uitgesproken over waar dit geld aan uit gegeven zal worden, waaronder een groter deel van ons ODA-budget voor de Least Developed Countries. Verder zien we een nadruk op klimaatrechtvaardigheid, inclusie van minderheden, onderwijs en mentale gezondheid (p. 131-132). In het programma van PvdD is er ruim aandacht voor maatschappelijke organisaties, zowel hier als in het Mondiale Zuiden. Er is nadruk op lokaal eigenaarschap en een streven naar waardevolle consultatie in de totstandkoming van het beleid. (p. 73). Tot slot signaleert het programma een krimpende ruimte voor het maatschappelijk middenveld, en dicht maatschappelijke organisaties een cruciale rol toe in de rechtstaat (p. 72-73).

SGP

De SGP wil weer toewerken naar de besteding van 0,7% van het nationale inkomen aan ontwikkelingssamenwerking (p. 121). Ook moet de koppeling aan de groei van de economie terugkeren en stelt de partij dat de kosten van asielopvang in Nederland minder als ontwikkelingsuitgave moeten worden meegerekend (p. 121). Ontwikkelingssamenwerking richt zich volgens de partij zowel op noodhulp als lange-termijnopbouw, met als doel landen meer zelfstandigheid te laten bereiken. Nederland moet helpen door expertise te delen op terreinen als werkgelegenheid, landbouw en watermanagement (p. 121). Het maatschappelijk middenveld moet volgens de SGP minder afhankelijk worden van subsidie. Private financiering wordt gestimuleerd, en subsidieontvangers mogen met dat geld niet procederen tegen de staat of lobbyactiviteiten organiseren. Wel staat de partij positief tegenover steun aan (christelijke) ngo's die effectief werken (p. 121).

Volt

Volt pleit voor Europese samenwerking op het gebied van OS en wil de investeringen richten op blijvende oplossingen, zoals goed bestuur, onderwijs, eerlijke economieën en klimaatrechtvaardigheid (p.113). Investerings moeten zich richten op het voorkomen van klimaatschade, het bestrijden van armoede en het versterken van democratie (p.114). Volt stimuleert samenwerking tussen Europese en lokale bedrijven, mits dit mensenrechten en brede welvaart ondersteunt (p.113). Ten aanzien van het maatschappelijk middenveld wil Volt de bed-bad-brood-regeling in ere herstellen en zorgen dat opvang en begeleiding door het middenveld gefinancierd wordt (p.79). Volt wil dat maatschappelijke organisaties actief worden betrokken in regionale weerbaarheidsraden (p.119) en ondersteunt de uitbreiding van experimenten tussen gemeenten en bewonersinitiatieven (143).

ChristenUnie

De ChristenUnie pleit voor herstel van de internationale norm van 0,7% van het bni voor ontwikkelingssamenwerking, met een plafond op de asielkosten die uit het OS-budget worden betaald (p. 40). Minstens 50% van het budget moet volgens hen naar landen gaan met de grootste armoede en achterstanden, met nadruk op verbetering van leefomstandigheden en het bestrijden van ziekten. Daarbij is er speciale aandacht voor gemarginaliseerde groepen, zoals vervolgte christenen en mensen met een beperking (p. 79). Er wordt niet gesteld dat OS primair migratie moet beperken of winst moet opleveren voor Nederland. Het maatschappelijk middenveld ziet de CU als onmisbaar: kerken, verenigingen en goede doelen verdienen steun, en de giftenaftrek blijft behouden (p. 15, 79). Tegelijkertijd wil de partij het demonstratierecht aanscherpen (p. 39).

50PLUS

Ontwikkelingssamenwerking wordt niet genoemd in de beschikbare fragmenten van het verkiezingsprogramma. Op het gebied van het maatschappelijk middenveld benoemt het programma de noodzaak om handhaving te verrichten bij wetsovertredingen bij opzettelijke overlast door demonstraties (p.15). Dit duidt op een beperking van de ruimte voor bepaalde maatschappelijke actoren.

NSC

Het verkiezingsprogramma van NSC benoemt dat ze willen vasthouden aan de gehanteerde systematiek van de Verenigde Naties om de uitgaves voor ontwikkelingssamenwerking te koppelen aan het bni (p.34). Er is geen expliciete vermelding van een maximering op de toerekening van asielkosten aan het ontwikkelingsbudget. NSC richt zich op het beperken van migratie en op drastische versterking van nationale veiligheid en weerbaarheid (p.4). Nederland moet bereid zijn samen te werken met landen die niet altijd dezelfde waarden delen, maar wel van strategisch belang zijn (p.31). Met betrekking tot het maatschappelijk middenveld wil NSC 1 miljard euro investeren in onder andere onderlinge (buren)hulp, burgersteunpunten en zorgnetwerken (p.4). NSC wil de stem van 'gewone mensen die geen lobbygroep of belangenvereniging hebben' versterken en zo de macht van lobbygroepen en belangenorganisaties verminderen (p.4). Hoewel er veel aandacht wordt besteed over de maatschappij, worden activistische organisaties, ngo's en het demonstratierecht nauwelijks genoemd.

BVNL

Het verkiezingsprogramma van BVNL is expliciet: zij willen stoppen met ontwikkelingssamenwerking. De reden hiervoor is dat ontwikkelingssamenwerking zelden terechtkomt op de plek waarvoor het bedoeld is. In plaats van ontwikkelingshulp wil BVNL handel stimuleren met landen die Nederland wil helpen (p. 17). Daarnaast wil BVNL geen subsidie meer geven aan ngo's en activistische clubs en hun ANBI-status laten verliezen (p.20).